

לשוננו לעם

עורכים: חיים א' כהן, דוד טלשיר, יוסף עופר

מתוך

כרך מה, תשנ"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לא "סתם" סלנג

לינוקא דינאל פדרמן,
ממשפחת מלונות דן, יש
בשבת בר מצווה. אחרי
שליסט המחזמים קושט בכל
סלבריטאי המדינה - רבין,
פרס, עוזי ברעם, גרעין פת,
אייזנברג וכיו"ב - התקשר
הילד לעזר ויצמן להזמין
באופן אישי (כאילו, עשה
כבוד לנשיא). מה רבה היתה,
אם כן, בעסתה של האם
הזוהרת, ליאורה פדרמן, עת
סען הנשיא כי ייאלץ להברין
בתוקף תפקידו, שכן אינו
נוסע בשבת. לנוכה הנסיכה,
החלט לדחות את הבר מצווה
במספר שעות, ולהתחילה עם
צאת השבת. נגמרו
התירוצים, עזר.

מאמר זה עוסק בלשונו של מדור
הרכילות "סתם" שבמקומון תל-אביב,
המצורף לגיליון יום שישי של ידיעות
אחרונות. לטובת אלו מן הקוראים
שאינם יודעים במה דברים אמורים,
מוצג כאן קטע לדוגמה שיטעימם
משהו מסגנונו המיוחד של המדור. כפי
שיתברר להלן אין מדובר כאן ב"סתם"
סלנג. בתחילת בדיקת הדברים היה
נדמה שמדובר בלשון המיוחדת
לכותבת (מעין אידיולקט), כיוון
שהמדור היה חתום בידי כותבת אחת
(גפי אמיר). ואולם לאחר שהחלה
לערוך אותו כותבת אחרת (אפרת
אינון), התברר שאף שחל שינוי כלשהו
במדור (כפי שניתן היה לצפות), עדיין
נשמר בו סגנונו האפייני. ברור שאין
מדובר בסוציולקט, משום שהוא אינו
מייצג לשון אמתית של דוברים
ממעמד חברתי מסוים; לכל היותר

הוא מנסה לחקות את הדוברים הללו ולשים אותם ללעג. מדובר אם כן
בסלנג, שהוא לפי הגדרתו של ניר (תשמ"ט) תת-לשון שאדם בוחר להשתמש
בה לשם חריגה ביודעין מן הלשון התקנית ה"ממוסדת"; זהו אפוא משלב
רצוני ומכוון. לשון הסלנג אינה מאופיינת, לדעת ניר (תשנ"ג), בשימוש
בצורות תת-תקניות בלבד, דהיינו הנמכה מכוונת, אלא יש בה לעתים אפילו
תחושה של עליונות אינטלקטואלית מסוימת, כדברי יספרסן (Jespersen).
הלשון שבמדור "סתם" אכן מרבה בהגבהות מכוונות, לא רק בלקסיקון,

אלא בעיקר בתחומי דקדוק שונים, אשר בהם נדון כאן. נראה אפוא שלפנינו ז'רגון מקצועי, כהגדרתו של ספן (1972), ההולך ומתגבש אצל כותבי מדורי רכילות, המנסים להתקרב ללשון המייצגת את החברה הגבוהה (או מה שנהוג לכנות כיום "החברה השנקינאית").

יספרסן אף מרחיק לכת ומשווה בין לשון הסלנג לבין לשון השירה, בכך ששתיהן נמנעות מביטויים יום-יומיים ושכיחים. השירה עושה זאת למטרות של יופי ושל אסתטיקה, ואילו הסלנג מבקש להפתיע בביטויים מוזרים ומשעשעים. שלום רוזנפלד (1991) יוצא נגד הקלישאות העיתונאיות, אך מוציא מן הכלל את מדורי. הספורט, שבהם יש דווקא מקוריות מפליאה וגם דמיון מרקיע שחקים. קביעה זו זכתה לאישור בעבודותיהם של אברהם טנא ושל משה אזר בעיקר בתחום המליצות, המכוונות להביע לגלוג ואירוניה. רוזנפלד (שם) קובל על "ממזרי-מילים" המכערים לדעתו את השפה ומשווים לה תחושת "אין" "שנקינאית", במיוחד במדורי הרכילות. על מדור "סתם" אומר רוזנפלד, שהוא "לא סתם מדור", ואין בו "אייטם" אחד שאינו זרוע פנינים, והוא אף מרבה להדגים. מתוך לשון העיתונאים בכלל הוא מזכיר את מילות הצופן החברתיות, והוא מצר על קולוקאציות שחוקות ודלות-הבעה בתחומים כגון פועלי אמירה. דווקא בנושאים הללו נמצאו חידושים רבים בלשון "סתם". הנה לדוגמה מילים "גבוהות" המראות על שיוך חברתי והבאות הרבה במדור תוך שהן מוסיפות לעתים נופך של אירוניה או של סרקאזם:

- ברם, (ב)טרם, אפס כי, עת (פעל), לנוכח, אף, זה אך, מניה וביה, עם תום, עד הלום, מנגד, אי לכך, בגפו/ה, חפץ, אץ, בושש, פסע, נדם, הגיח, סר, חלף, פקד, שב, תם, לגם, סעד, חדר, נפעם, נחפז, נטל, הרעים, זעיר, נוגה, מאלף, עולץ, סר וזעף, ינוקא.

מילים אלו מסומנות מבחינה משלבית: הן אינן משמשות בדרך כלל בלשון היום-יום. הדבר בולט ביותר בהקשרים שהן מופיעות בהם, שכן אחד האפיונים של לשון המדור הוא עירוב מכוון של משלבים, כפי שנראה בהמשך. בצד אלה משמשים פועלי אמירה רבים, בניגוד לטענותיו של רוזנפלד (שם), ואף כאלו שאינם מופיעים ברשימת פועלי ההבעה בחדשות הרדיו (ראה עליהן במחקרם של רפאל ניר ויצחק רועה [ראה ברשימה הביבליוגרפית]). ואלה הפעלים שנמצאו (בסדר שכיחות יורד):

- סח, גרס, עדכן, הבהיר, פרשן, הגיב, סינן, הקשה, הכחיש, הודה, התוודה, דיווח, בישר, שחרר, הרעיף, הבריק, חידד, הטיח, פירש, תמה, שלף, גנח, אשרר, הסביר, הוסיף, טען.

נוסף על אלו הופיעו צירופים, כגון: **שב וסח**, **סח להגנתו**, **הרצה באוזניו**, **התהרהר ופסק**, **סיבר את אוזניו**, **שטח תקוותו**, **טען מנהמת לבו**. אמנם לחלק מהפעלים הללו יש משמעות שאיננה אמירה ממש, אולם הם משמשים כאן כעין "תספיגי אמירה" לצורך המליצה. ואכן יש שוני רב בין רשימה זו לרשימת הפעלים המשמשים ברדיו. אלו האחרונים יש בהם אובייקטיביות ונייטרליות, ואילו כאן קיימת מידה רבה מאוד של סובייקטיביות. מקום מיוחד תופסים במדור הפעלים הסבילים, הקשורים לתחומי הראייה והשמיעה (כיאה למדורי הרכילות). נמצאו (על פי סדר שכיחות יורד): **נצפה**, **זווח**, **נראָה**, **זוהה**, **נָחזה**, **הובחן**, **אובחן**, **הודלף**, **הוזן**. אף תוארי הפועל חביבים במיוחד על כותבי המדור, ושכיחותם גבוהה מאוד:

- ארוכות, ממושכות, אנושות, חלושות, קלות, מעדנות, נמרצות, מפורשות, רבות;
- סופית, אישית, מיידית, חרישית, חד-פעמית, תמציתית;
- במפתיע, במקביל, במפגיע, בכמיהה, באדיקות, בגאון, ברגש, באבהיות, במסתרם, בידידותיות, באיננות, בנחת, בהסתלבטות, בטקט, בסטייל, בהירוואיות, בעליל, בשנית, בגיל, בתומם, לתומו/ה;
- בדד, פתע.

עד כאן עסקנו בשכיחותן של מילים קיימות בלשון. נעבור ליצירות לשוניות עצמאיות המוסיפות נימה אירונית. המילה הנפוצה ביותר במדור היא **סלבריטאי/ת/ם/ות**. זוהי מילה לועזית הבאה בסופית עברית, ובדומה לה גם **אקסה**, **אקסית** ו**אקסים** (= בני זוג לשעבר). מן המילה פוזה נגזרה **פוזאית** (= העושה פוזות). המילה **פִּנְפּוֹנָה** נוצרה, כנראה, מן האנגלית Pompous או מן הצרפתית Pompeuse (= מפוארת, מגונדרת). מן הצירוף **לא-יוצלח** נוצרה צורת הנקבה **לא-יוצלחת**. ויש שימוש במשקל עברי במילים הקיימות בסלנג ובחידושים: **חִנְפֹּון** (= מעשה חנופה), **חדשדש**, **חמרמר** (לשון הקטנה), **זכיר** (= ניתן לזכירה), **מתנייד** (= נוסע במכונית), **מתעלק** (= נדבק כמו עלוקה). הצורה **זוגה** הנה גזירה לאחר מן הצורה המשמשת כרגיל בלשון בצירוף כינוי הקניין בלבד (**זוגתו**).

רוב התחדישים במדור אינם יצירת מילים חדשות אלא מִצְמָדִים (כתיאורו של ניר [תשנ"ג]). חלקם הגדול הם הרכבים, דהיינו הדבקה של בסיסים, היוצרת שינוי אורתוגרפי; האחרים הם נוטריקונים. ואלה הם ההרכבים:

- סקופסתם, עורכדין, עורכידינים, גמכן, בנזוג, בנשל, בתשל, חתנשל, סופסוף, ברמצווה, בנאדם, עודפעם, טלפונפאקס, אינקץ, אינתגובה, רגישכזה, חוצמיזה, חוצלארציות.

קבוצה של הרכבים מיוחדת מהווים השמות הפרטיים: שרגאהרפז, נאורציון, צביקהפיק, גליעטרי, ביתצבי, קפהתמר, וכן הביטוי "אליה וקוצבה". בשני מקרים בלבד חלה השמטה אורתוגרפית (של האות ה"א): שנטובה, מְשָלוּם.

הנוטריקונים פופולאריים מאוד במדור, חלקם מוכרים ממקומות אחרים, כגון: מוצ"ש, יחס"צ. מן האחרון נוצרו, כידוע, יח"צן ויח"צנות, וכאן נמצא גם ע' יח"צן (= עוזר יח"צן; קרא: עֵין יַחְצָן) וכן מיוח"צנים (שילוב של "מיוחסים" ו"יחסי ציבור"). ונמצאו גם: גל"צניק (= איש גלי צה"ל), סופ"ש (= סוף שבוע), שירב"צ (= שירה בציבור) והצירוף הלועזי וי. איי. פי. (= Very Important Persons). לכמה נוטריקונים קיימים נוספו כאן כינויי קניין: בח"לה (עם כינוי עודף: בחיר לבה + שלה), צל"שו (= ציון לשבח שלו), שר תמ"סנו (= שר התעשייה והמסחר שלנו), עוד"ו (= עודף דין שלו; בתופעה זו של כינויים דבוקים לא כמקובל נעסוק בהמשך). שניים מן הנוטריקונים מציינים שמות פרטיים: דב"ז (= דורי בן-זאב), גבנ"צ (= גבי ניצן).

אחד האֶפיונים הבולטים בכתובה הזאת הוא הבאת קולוקאציות בלתי מקובלות, מפתיעות ומשעשעות. הדבר הגורם להפתעת הקוראים במדור "סתם" הוא שבירת קולוקאציות, כמו בצירופים:

- מכדרר קוקטיילים; עבר לתור אחר מזלג; חש צורך עז בגרעינים; שוטט במורדות שינקין; היא באמריקה על כל ציודיה; עם חלוף שטרן; צועדים שלובי כפיים; פיתח באוזני השולחן את הצעתו; הגיע במחיצת חולצת רקמה לבנה; סובלת לכאורה ממגרנות בלתי הפיכות בעליל.

צירופים מן הסוג הזה נועדו ליצור אירוניה, שמטרתה להביע ביקורת מוסתרת במסווה שקוף (!) של הערכה חיובית או שלילית, הבאה לידי ביטוי בעיקר בתוארי הערכה (ראה דברי ספן [תשמ"ג]). תארים כאלה מופיעים, למשל, בצירופים:

- מנע ממנו ביזיון קולוסאלי; אחרי כמה שניות הזויות; אירוע בלתי-זכיר; בעצמה בלתי נלאית; התעקש להלאות אותה בסיפורים משמימים; הגיע למספרתו הצמריתית; תקליטן צמרתי ביותר בעיר הקיט סביון.

ישנם אף פעלים החוזרים ונשנים, כל פעם בהשלמה אחרת, אך תמיד בלתי צפויה. הפועל הבולט בקבוצה זו הוא דפק, המשמש בסלנג כמילת

תחליף להבעה של כל פעולה נמרצת ועושה רושם (ראה ספן [1972]). כך, לדוגמה, נמצאו ב"סתם":

- דופקת המחירים; דפק נאומו הקצר; דפקה הופעה; לדפוק פן; דופקת ארוחות; דפק איחור; דפק כניסה אימתנית; דפק נאום היסטורי; דפקו ביקינים הורסים.

נראה, שהפועל דפק משמש תחליף לפועל הרביץ, הנוהג במקביל. כן נמצאו פעלים אחרים, פופולאריים פחות, אולם ייחודיים אף הם:

- פצח:** פצח בהתנצלות, היא פצחה בריקודים, פצחו בזרנוק מים, עם פציחת דבריו;
- דגם:** הם דגמו את מסיבתו, הם סירבו לדגום את המים, הוא ידגום את קופנהאגן;
- השיק:** בכנסת הושקו השבוע שירותים חדשים, הסתבכה כשהשיקה רחוב בפתח תקווה, הוא השיק את דיסקו החדש;
- זרם:** לאירוע זרמו בין השאר גם יצחק ולאח, לפתיחת הולידייאין זרמה פינצ'י מור.

עירוב סגנונות יכול כמובן לנבוע מהשקפתם התמימה של הכותבים, החושבים שהדבר יעלה את רמת כתיבתם (ראה לנדאו [תשמ"א]). אולם כאמור, כאן מדובר בשילוב של משלבים, שמטרתו ליצור אפקט סגנוני חזק, ובמקרה זה להוסיף נימה סרקאסטית, כפי שאפשר לחוש במיוחד בדוגמות:

- היא נאלצה להבריץ; היא שיגרה מברק הברזה; ייאלץ להבריץ בתוקף תפקידו; הם הבטיחו להגיע, ברם הבריזו; הוא התברבר עם שתי מפפונות תוך המתנה יוקדת; וקולו ניסר בחלל: "יאללה יאללה, זזים!"

תופעה נפוצה מאוד בלשון המדור "סתם" היא פירוקם של ניבים. פירוק ניבים משמש כאמצעי לקבלת אפקט של הומור או של ייחוד סגנוני, בעיקר בסוגי לשון מיוחדים ובהם לשון הסאטירה העיתונאית (ראה לנדאו [1988]). הנה כמה דוגמות מ"סתם" לשבירת ניבים בכוונה ברורה של אירוניה:

- עד שהנצה השעה שבע לפנות בוקר; והבעלים ראו כי רופ; ואז עטה עליו שושיק כמוצאת שלליק "גיבורי" הקטע הם שושיק שני ואריק לביא; הם צועדים שלובי כפיים; התהפכו היוצרים; הבארמנית - בחורה כדורבנות; הוא נאסף אל עצמו והלך; כטוב ליבו באירוע; פליטת גל"צ; הוא חצב בסלע את המשפט שעוד יילך אחריו.

כמה מן הביטויים לקוחים מן הלשון העממית, ואף הם שונו מן המקובל כמו: זה גרעיני אבטיח לעומתו (שהוא כפי הנראה תחליף ישראלי ל-peanuts האנגלי). ביטויים אחדים אף נקטעו במכוון, לדוגמה:

- הקדישה שיר ופצחה; עוד הם שוהים הוזעק; היא נתונה במערכת עם...; היא בהיריון ולנוכח עקרה למשכנו; עם תום הוא נכנס למשרד; גישתו החדשה נחשפה כרעם ביום.

וישנם צירופים, שייחודם בכך שרכיביהם הדקדוקיים אינם מקובלים, או אף מנועים מלהופיע ברצף הזה:

- הוא הגיע על אזרחי (כמצוי בסלנג הכללי); הסירה את כפכפיה בחסות תחת השולחן; עקב השלום הכה בלתי צפוי.

נעבור עתה לדיון בכמה תופעות שהן מתחום התחביר והדקדוק.

כינויי קניין דבוקים לצירופים ולמילים לועזיות

מתוך ה"ציריות" הדקדוקיות שבמדור, הבולטת ביותר היא הוספת כינוי קניין דבוק למילים לועזיות (חלקן מן הסלנג) או לצירופי מילים. תופעה זו אינה שכיחה בעיתונות הרשמית (ראה שלזינגר), אולם במדור "סתם" נמצאו לה היקרויות רבות מאוד. לדוגמה:

- שפו הראשי של מלון דן; קרדיטה המפורש של סלייטר; בקדנצייתו של רפול; פאבו של ליבאי גיוניור; בשני פאביו של אביב; בסוויטתו של ג'קסון.

בשישה צירופים אלו מדובר בסמיכות מפורקת (דוגמת: ידידו של המנהל), שהיא שכיחה בלשון העיתונות של ימינו הרבה יותר מן הסמיכות הרגילה (מעין: ידיד המנהל), ובמיוחד היא מצויה לפני שמות פרטיים (ראה שלזינגר, שם). מבנה הסמיכות הזה נהוג בעיקר בעברית הפורמלית (ראה גלינרט), ועובדה זו מסבירה את השימוש בה במדור "סתם" המתנסח בכוונה במשלב גבוה מן המקובל. אך נמצאו היקרויות רבות אחרות של מילים לועזיות, שמצטרף אליהן כינוי קניין ולא במבנה של סמיכות, תופעה הזרה בדרך כלל ללשון. כך למשל:

- התעניינה בסנדלי פלטפורמות ואפקטיביות; הוא שמט את אגואו; היא נטשה את אקסה הדוגמן; נפרדים ביום חגה אקסה הרבים; הוא הגיע רכוב על טוסטוסו; נאם על מניפסטו הציבורי; היא הקפידה על אנונימיותה; היא משכה את שורטסה ושבה לקפץ; לרגל קריירתה ההתחלתית; בחצות ורבע גבר קריזו; הוא השיק את דיסקו החדש; הדגים מה עשיר אוסף דיסקי; ינסה לשמר את פיגורתו; עבר לדירה שקטה במו חלטורותיו; התקשה להיפרד מגורילתו; הוריד הוראה להעלים את הווילונות משברוליטו; דפקה השבוע את מיצובישה האדומה; בזכות ג'ינסיו הפרסטיגיטיים; באסתה היחידה הייתה...

בשלושה מן המקרים מצטרף כינוי דבוק לצירוף סמיכות: נצמדה לבגד-ימה המוכר מגורדון; פעוטתה של מיכלי תחוג את בתמצוותה בהילטון;

במסיבת פרידתו אצל החבר. בשלושה מקרים מתחבר כינוי לנוטריקון (כפי שהוזכר לעיל): נטע ובחל"ה; אך עוד"ו לא הכחיש לרגע; שר תמ"סנו. כינויים אחדים מצטרפים לעתים למילים עבריות תקניות, ובכל זאת מתקבלת נימה של אירוניה, מכיוון שאלה אינם מקובלים: יעקב פרנקל נגידנו; נצפתה פעמיים עם שוערנו הלאומי; הבהירה טלי צמודתו; ולהכחשתה אמרה... (שנוצר כנראה על פי להגנתה). שאלת אי-הצטרפותם של כינויי הקניין או השייכות למילים מסוימות היא שאלה נכבדה כידוע (וגם דיונו של רוזן אינו פותר אותה לחלוטין), אך דומה שכל דובר ילידי יחוש בזרותם של הצירופים שהוזכרו, ויבין את כוונת הסרקאזם שמאחוריהם. גם כאן הסיבה היא הגבהה מכוונת של המשלב.

כינוי מושא דבוק לפועל

תופעה דקדוקית אחרת המצויה במדור "סתם" היא השימוש בכינוי מושא דבוק (כגון: ראייתי). מבנה זה נדיר מאוד בלשון העיתונות (ראה מוצ'ניק [תשנ"ג]), והנה ב"סתם" אנו מוצאים היקרויות אחדות, ושוב נדמה, כי המטרה היא להרשים בצורה לשונית בלתי מקובלת ולגרום לאירוניה (כפי שהראיתי שם בלשון מערכוני "הגשש החיזור"). הדוגמות שנמצאו הן:

- זכו לשומעו מהדהד; הוא הודה שאשתו נהגה לספרו; הזהירה כי הוא עשוי לשפוך עליה את היין; החליט להופכה לכוכבנית; מקפידה להסתובב בחלוקים סקסיים ומסרבת להסירם; הוא ירש את תכניתו ויגישה פעם בשבוע; שניסתה לעוקפם בפראות; התקשר הילד לעזר וייצמן להזמינו באופן אישי; הוחלט לדחות את הברמצווה ולהתחיל עם זאת השבת; היא הידסה ארוכות והתקשתה להעליזם; ואז ניחמו אבידן; עת ניסה להרימה בסיוע חתיכת לחם מזדמנת.

המקור המוחלט

גם השימוש במקור המוחלט, הבא לפני פועל נטוי מאותו השורש (מעין: שמור שמרתי), יכול להיחשב לסוגל סגנוני ללשון גבוהה. המבנה הזה מצוי בספרות בלבד, נעדר מלשון העיתונות ונדיר בלשון הדיבור. הופעת המבנה הזה במדור "סתם", נועדה אף היא לשמש כמליצה וליצור אירוניה. בחלק מן המקרים המבנה "מוטעה", אם משום הבאת צורת מקור בבניין בלתי מתאים, אם משום שהצורה אינה אלא פרי המצאתה של הכותבת. כך, למשל:

- הביעה היוצרת את אכזבתה וגרוס גרסה...; הופיע בתערוכה וקלוט קלט מעיל ארוך; אפס כי השעון עלום נעלם; נכנס מיד הנהג ושלום-שילם; קפוד-מקפידה להשתבץ אחרונה; יהודית רביץ ברוז הבריזה; גוע הגיעה למסיבת סלברייטאים.

מן הדוגמות מתברר שצורת המקור המוחלט המלאכותית נבנתה על דגם פְּעוּל של הבניין הקל, גם כשהפועל המפורש הבא עמו הוא בבניין אחר, ונראה שיש כאן השפעת צירופים מוכרים, כגון: **זכור תזכור, שמור תשמרון, הלוך ושוב וכד'.**

השמטת "את" לפני המושא המיודע

כידוע, טען דוד בן-גוריון שאין לעברית צורך במילה את וגרס את השמטתה לחלוטין לפני המושא המיודע, ואף פעל כך הלכה למעשה בכתביו ובנאומיו הרבים. עמדתו זו לפני שנות דור ויותר הציתה פולמוס ער בקרב קובעי הנורמות בלשון. כך, למשל, הראה יצחק אבינרי **ביד הלשון** שלו, כי **את** חייבת לבוא תמיד לפני ה"א הידיעה ולפני שם פרטי, ואילו לפני שם בנטייה היא ניתנת לפעמים להשמטה, בייחוד בשירה. גם יצחק פרץ מציין **בעברית כהלכה**, כי אין לוותר על מילת היחס **את**, אולם הוא מביא כמה מקרים מן הספרות, שבהם היא נשמטת בבוא שם בנטייה. ייתכן שהשימוש הזה בספרות ובשירה הוא שיוצר תחושה, ובעיקר אצל עיתונאים, שבשימוש **את** יש משום סממן של לשון גבוהה או סגנון ספרותי. ואכן נמצא, שרוב המבנים חסרי **את** ב"סתם" הם לפני שם נטוי, כגון:

- הוא השקיע מעותיו; הפגין גדלות רוח ופינה מִסְפָּרָתוֹ; לבסוף היא שבה וכבשה דמעותיה; הוא בלע רוקו בגבורה; שטח תקוותו שיהיה מלא כל-כך; הם פילסו דרכם בריצה קלה; אף הביעה התפעלותה מהבחורים; להבטיח מקומם בפרוטקציה העירונית; סיברה אוזנם ופירשה.

בשני מקרים נשמטה **את** לפני ה"א הידיעה:

- נטשה הכול ופתחה בריצת אמוק; לבסוף רכש המעיל ב-500 ש"ח.

ה"א השאלה וה"א המגמה

עוד שני ענייני דקדוק מעניינים נמצאו ב"סתם", אם כי בתפוצה מועטה: ה"א השאלה וה"א המגמה, האפייניות ללשון המקרא ומשמשות בימינו בספרות ובסגנון כתיבה גבוה (ראה רוזן [1962]), וכן אבינרי, **יד הלשון**, עמ' 114). המקרים שבהם הופיעה ה"א השאלה בבדיקה זו הם: **הפצעקתה?**; **התאמינו?** (אולי בהשפעת "שיר השיכור": "התאמינו? כוסית אחת שתיתי..."); **היש מתאים ממנו?**. הצורה הראשונה, **הפצעקתה**, היא צורה מאובנת, שמקורה כידוע במקרא (בראשית יח, כא), ומשום כך היא מתקבלת

כמתאימה לסגנון כתיבה גבוה. גם בהיקריות האחרות ניתן לחוש כי מדובר בהבעה לעגנית, משום ששימוש זה, כאמור, אינו מצוי בימינו בלשון היום-יום ואף לא בלשון העיתונות. ה"א המגמה נמצאה במדור פעם אחת בלבד, ואולם המעניין הוא שהיא נוספה למילה לועזית מתוך רצון להפתיע ולשעשע: נוסעים **ניו-יורקה**.

חשוב לציין שתופעות לשון המקבילות לאלו שנמצאו במדור "סתם" כבר נמצאו לפני למעלה משנות דור בכתיבתו הסאטירית של אפרים קישון במדורו "חד גדיא" שנתפרסם החל מתחילת שנות החמישים בעיתון **מעריב**. הרי מבחר של דוגמות שליקטנו מהומורסקה אחת בלבד הנושאת את הכותרת "מבצע דיבוק" והמופיעה באוסף ההומורסקות הראשון שלו, **אלף גדיא וגדיא**, שראה אור לראשונה בשנת 1953 (ראה קישון): **ידוע יודע** (שימוש במקור מוחלט); **תל אביבנו, דוקטורו, מכונת משאו** (כינוי דבוק לשם פרטי, למילה לועזית ולצירוף של סמיכות); **לפני שיחרה אפו הארוך** (פירוק ניב); **קילפתים** (שימוש בכינוי מושא דבוק). אולם אצל קישון הביטויים הללו ודומיהם אינם באים במחיצה אחת עם ביטויי סלנג, כלומר, מטרתו איננה ערבוב משלבים אלא שימוש בלשון גבוהה להבלטת הנימה האירונית של הדברים (וראה "אחרית דבר" מאת עזריאל קרליבך, בתוך: קישון, עמ' 293–294).

לסיכום, ראינו שלשון המדור "סתם" מאופיינת בסוגלים סגנוניים, השייכים לשפה הכתובה הגבוהה. כך, למשל, נמצא שימוש רב במליצות לקסיקליות ובמבנים דקדוקיים בלתי שכיחים, כגון כינוי מושא דבוק, מקור מוחלט, ה"א השאלה וה"א המגמה. בצד אלו מופיעות גם יצירות עצמאיות, כגון הרכבים הניבטים מדרך הכתיב, נוטריקונים והוספה של צורני נטייה למילים לועזיות. עירוב של משלבים בא לידי ביטוי בכתיבת קולוקאציות בלתי צפויות ובפירוק של ניבים, כך שמילים גבוהות מובאות בצדן של מילים משפת היום-יום. הדבר יוצר תחושה אירונית, משעשעת ומלגלת, המסגירה את כוונתו של המדור בדיווחיו על אנשי "החברה הגבוהה".

[המאמר מבוסס על הרצאה בפני באי הוועידה העשרים של האגודה הישראלית לבלשנות שימושית (איל"ש) שנתקיימה בבית ברל בתשרי תשנ"ד.]

ביבליוגרפיה

י' אבינרי, *יד הלשון*, תל-אביב 1964, עמ' 57-63, 114 • מ' אזר, "הרטוריקה של כתבי הספורט", *לשונונו לעם* כד (תשל"ג), עמ' 25-32, 132-141, 200-209 • א' טנא, "הלשון הציונית של עיתונות הספורט", *ספר השנה של העיתונאים*, תל-אביב תשכ"ט, עמ' 246-254 • רחל לנדאו, *מלים וציוריהן*, רמת-גן תשמ"א, עמ' 28-41, 86-111 • הנ"ל, *הרטוריקה של מישלב הנאום הפוליטי בישראל*, תל-אביב 1988, עמ' 25-31 • מלכה מוצ'ניק, "המושא החבור בעיתונות", *העברית שפה חיה*, חיפה תשנ"ג, עמ' 119-128 • ר' ניר, "לבירור מהותו של הניב העברי", *ספר קמרט*, ירושלים תשל"א, עמ' 108-115 • הנ"ל, *לשון, מדיום ומסר*, ירושלים 1984, עמ' 1-9, 204-214 • הנ"ל, *מבוא לבלשנות*, האוניברסיטה הפתוחה, תשמ"ט, יחידות 1-3, עמ' 136-156 • הנ"ל, *סמאנטיקה עברית - משמעות ותקשורת*, האוניברסיטה הפתוחה, יחידות 1-3, עמ' 59-70 • הנ"ל, *דרכי היצירה המילונית בעברית בת-זמננו*, האוניברסיטה הפתוחה, תשנ"ג, עמ' 84-105, 148-156 • ר' ניר וי' רועה, "פועלי הבעה בחדשות הרדיו", *בלשנות עברית חפ"שית* 25 (תשמ"ח), עמ' 18-29 • ר' ספן, *דרכי הסלנג*, ירושלים 1972, עמ' 21-53 • הנ"ל, *החלוקה הריטורית-לוגית של מעתקי המשמעות*, ירושלים תשמ"ג, עמ' 36-38, 72, 82-83 • י' פרץ, *עברית כהלכה*, תל-אביב 1970, עמ' 210-215 • א' קישון, *אלף גדיא וגדיא*, תל-אביב 1954 (=תל-אביב 1970), עמ' 116 • אורה (רודריג) שוורצנלד, "לשימוש המקור המוחלט בעברית החדשה", *לשונונו נג* (תשמ"ט), עמ' 107-112 • ח' רוזן, *עברית טובה*, מהדורה חדשה, ירושלים 1977, עמ' 149-160 • ש' רוזנפלד, "ג'רנליז - שפתם של עתונאים", *קשר* 10 (1991), עמ' 58-70 • י' שלזינגר, *פרקים בסגנונם של מאמרים בעיתונות העברית של ימינו* (עבודת דוקטור), אוניברסיטת בר-אילן, תשמ"ו, עמ' 89-93, 163-179, 258-267.

L. Glinert, *The Grammar of Modern Hebrew*, Cambridge 1989, pp. 33-37 •

O. Jespersen, *Mankind, Nation and Individual*, Indiana 1964 (=1946) • H.

B. Rosen, *A Textbook of Israeli Hebrew*, Chicago 1962, pp. 231, 315